Carmuset

KROTKA INFORMACYA

O zágęszczoney Goraczce, Febrze, Málignie Epidemicæ, ták w Wárszáwie gráſſuiacey jáko też y ná innych mieyſcách w Roku 1737.

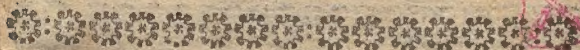
Zwyráżeniem ſpoſobow záchowánia y kurowánia.

Przez

JAKUBA ÆMILIANA KAMUSETA,

Konſyliarza y Archiatra N. Krolá Polſkiego y Elektorá Sáſkiego.

W tymże Roku do Druku podána.

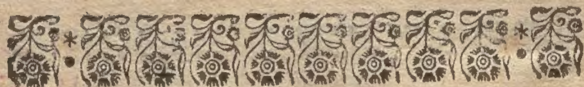
w WARSZAWIE
Drukarni J. K. M. Kollegium Societatis JESU.

Tales eſſe perſeveremus ſa-
ni, quales nos futuros pro-
fitemur infirmi. *Seneca*
Epiſtolâ 78.

Temporibus medicina valet,
data tempore proſunt,
Et data non apto tempore
vina nocent.

Ovidius.

Do Czytelniká.

*JEżeli zgrzeſzyłeś przed Obliczem Stworcy twoiego łáſkáwy Czytelniku, wpádnieſz w ręce Medykow. Rożnymi ále záwſze dobrotliwymi ſpoſobámi postępuie ſobie Bog, z kreáturámi ſwoimi, rożne ná nie dopuſzczaiąc defektá, ále też zaraz y lecząc one, nie chcąc śmierći grzeſznika, ále bárdźiey áby ſię do niego náwroćiwſzy żył. Podáie ći Bog ſpoſoby do zdrowia, głoſem Prorockim, nápomnieniámi Káznodźieyſkimi, lub Spowiednikow, záſtániaſz ná to uſzy. Błędną owieczką ieſteś, ſzuká ćie dobry Páſterz, y do Owczárni przywraca; záſtárzáłeś ſię w wrzodách grzechowych, y niechceſz z nich bydź uwolniony, roſkoſzy ćię delektuią, waruyże ſię ażeby po nápomnieniách, nie náſtąpiłá chłoſta. Długo ſpráwiedliwość Boſká wytrzymuie, ále gdy widźi grzeſzniká, do upadku lecącego, rożnemi ſpoſobámi náwiedza go, dopuſzczáiąc uymy fortuny, uſzczerbek honoru, á ná oſtátku y zmyſłow pomieſzania, y ćiáłá ućiemiężenia. Gdy chorobą teraznieyſzą przyćiśnionym bydź ſię znayduieſz upokorzywſzy ſię Stworcy twoiemu, y uſprawiedliwiony Sákramentámi Swiętymi, y opátrzony ná duſzy, ćiáłá opátrzenia nie omieſzkay, przy dozorze Doktorow, máiąc nadźieię według nápomnienia Sy*ráh. c. 38. *Iż Bog ſtworzył lekárſtwo z źiemi, á człowiek roſtropny, nie będźie ſię nim brzydźił. Jeżeli chorobá twoia nazbyt ćięſzká zdać ći ſię będźie, uważay iż nie ták ieſzcze ieſt ćięſzká złość iey iáko złość twoia, ſpoſobow Bog ći nie umyká, niebądźże*

troskliwym, áni się boiáźni day zwyćiężyć, bo boiaźń zbyteczna, y trwożenie się, iest fortą przez ktorą wpada chorobá w człowieká, y owszem iáko ogień fatalny, uchodzących zprzestrachem goni, rzetelnieyszych miiaiąc. W tey Xiążeczce przećiwko twoiemu nieprzyiáćielowi znaydźiesz obronę przy sposobách słusznych y przyzwoitych, ktoremi zabieżeć wczesnie możesz, przy ufności w Boskiey pomocy nie desperuiąc o życiu, áni sobie zaraz słabość zá posła nie omylnego śmierći w oczy wstáwiáiąc, ále bárdźiey nadźieią w BOGU Stworcy twoim mocną wsparty, polepszeniá śił z ćierpliwośćią oczekiwaiąc.

Informácyá krotká o chorobie, ktora się názywá máligna w Roku 1737. w Wárszáwie gráſſuiącey.

Wytłumáczenia nazwiská tey Choroby.

CHoroba tá, to iest gorączká máligna, ktora biczem Medykow nazywáć się może, gdyż nic pewnego obiecywáć nie mogę w swoim prognostyku, ták iest oszukiwáiącá, iż y Doktorow y Pácyentow, y przytomnych ludźi zdradzá, y nieznacznie niby sporządzaiąc niebespieczne záśádzki, niespodźiewánie gubi pácyentow, y ztąd máligna się názywá.

Przezwisko.

GEnerálne przećiwko gorączkom, terminem Medyckim *febres* názwánych, iest pomieszánie, skłocenie iákieś krwi, czyliteż rozpro-

sze-

ſzenie wzáiemne cząſtek iey drobniuśieńkich, przy rożnych pároxizmách podług rożnicy gorączek wſzczynáiących ſię. Gorączká záś máligna, nic innego nie ieſt, tylko trućizna iákáś ſubtelna, niſzcząca y pſuiącá krew wſzytkę, álbo rozrzadzáiąc onę zbytnie, álbo ſpiekáiąc, y nieiáko cáłą Ekonomią żyćia ludzkiego pſuiąca, y w krotce z gruntu ruynuiącá.

Rożnica.

TA goroczká máligna od innych gorączek oſtrych, rożni ſię ſámą gorącośći oſtrośćią, gorączki bowiem inne lubo przykre, nie ták często śmierć przynoſzą, iáko máligna. Y owſzem też ſáme máligny rożnią ſię z ſobą, iedne bowiē wyrzucáią ná ćiáło, petoćie, y te ſą, niebeſpiecz nieyſze bo w nich częśćiey chorzy umieráią, inne nie wyrzuczáią. Jednak czyli ſię petoćie ná ćiele pokázuią, czyli nie; ćiężki ieſt záwſze ich koniec, y niebeſpieczny bárzo prognoſtyk.

Explikácyá teyże choroby.

GOrączki tegorocznie Wárſzáwſkie, záczynáły ſię zwyczáynie od ćiężkiego głowy bolenia, z ćiężkim oſłábieniem zaraz zpoczątku, womity niby w pácyenćie przynagłáiąc, puls ſłáby y częſty ſpráwuiąc, ćiáło nie bárzo niby powierzchu páląc, ięzyk iednák ſuchy, y boleśći około biodrow czyniąc, á w krotce głuchośćią y ſzáleńſtwem zmyſły przyćiſkáiąc. Gorącosć y źimno we dnie y w nocy, częſtokroć ſię iáwniey wydáie. Zołądek rozwiozły y z ćiężkim fetorem exkrementa, gorącość w u-

rynie, ćiężko wychodzącey, trápią pácyentow, ná śćiśnienie ſercá ubolewáiących, y ćiężko oddycháiących, náſtępuie potym wzruſzenie y podrzucánie ſię nieiákie żyłow konwálſye, poty źimne po cáłym ćiele, á w krotce y śmierć.

Część záráżoná.

Z Explikácyi poznáć ſię może, iż tą trućizną wſzytká krew y zmyſły ludzkie nápełniáią ſię, bowiem przez cyrkulácyą krwi w árterye wſzytkie ták wewnętrzne, iáko też powierzchowne wchodząc żyłámi cáłe záráża, y nieiáko nápáwá y nápełnia ćiáło.

Przyczyna choroby.

Poſpolite przyſłowie nieśie, iż po woynie głod przez głod záś rożne wſzczynáią ſię choroby. A záſz máło podczás woyny utrápienia ćierpieć muśi zubożony lud, troſzcząc ſię ták o konſerwácyą żyćia, iáko też utrzymánie fortuny; ućiemiężenie to y troſkliwość, zdrowie ruynuią, á dopieroż w niedoſtátku żywnośći, od głodu rożne niezwyczayne y nie przyzwoite przymuſzeni ieść, y ledwie nie bydlęcym prágnieniem pożeráć potrawy, zkąd bárzo pośiłek ſzkodliwy, y máſſá krwi zła bárzo rodźi ſię, á ztąd rożne choroby y pároxizmy náſtępuią; jeżeli bowiem kogo ućiemiężenie przez woynę nie przyćiſneło uboſtwem, powodźi zbytecznе kreſcencye zniſzczyły y zágubiły, zkąd większy głod y mizerya náſtąpiłá. Tá bowiem powodź ták wielká y długá, rożne wzruſzyłá y wyprowádźiłá z źiemi wápory,

ktore przez słoneczną operácyą, ná powietrze wynieśione, powietrzá tegoż cząsteczki subtelne do ożywiania ludzkich zmysłow nátury kursem attemperowáne, y ku konserwácyi żyćiá ludzkiego sposobne, w złe y szkodliwe przeformowawszy; powietrze zágęśćiły, przyćisnęły, y subtelny iego balsam w niepożyteczny ćiáłu ludzkiemu obroćiły y odmieniły. Przymieszáłá się do tego okkazya z mnostwa ludźi ubogich, z Miásteczek y Wśiow zgromádzonych, głodem przypędzonych, ktorych liczba do czterech tyśięcy piąćiu set z rázu wynośiłá, (podług relácyi przyśięgłych Osob) pochodzącá, z tych podobno ledwie trzećia część przy żyćiu utrzymała się, z obumárłych trupow fętory skancerowáną z powietrzem mieszáły się smrodliwość, wápory źiemskie ná powietrze wynieśione, y z nim pomieszane, łatwe w ćiele luzkim znaleść mogły mieysce, ponieważ powietrze to iest codźiennym pokármem, y pośiłkiem nászym, bez ktorego żáden człowiek żyć nie może, przez tchnienie iest y nosá meatámi, wćiągáć go w siebie muśiemy, y cáłe ćiáło násze przeniká, zmieszaná tedy taż trućizna z saliwą álbo śliną do żołodká śćiąga się, tám pokármow y naydelikátnieyszą krwi część ktora się *chylus* názywa zepsowaná, krążące po ćiele ludzkim humory, łatwo tym iádem záráża; ztąd cáłá krwi substantácya záráżoná, rożne sprowadza, przez rozprofzenie cząstek swoich drobniuśienkich

kich pároxyzmy, wyżey wexplikácyi wyráżone. Czego sámego przyczyny, dla nie uprzykrzenia się, czytelnikowi explikowáć, rzecz iest mniey teraz potrzebną.

Prognostyk.

JEżeli cokolwiek do leczenia skutecznych ználeść się może sposobow, ktoreby podźiwienia godne były osobliwszego, to w takowey chorobie naydoskonalszego Medyka; prawdźiwe y szczyre iest zdanie. Dla tego bardzo ostrożnie w tym paroxyźmie nieszczęśliwym postempować sobie potrzeba, wyrozumiawszy wprzod y zmiárkowawszy áffekcyą z znákow iey zdánie swoie formowáć potrzebá, uwáżáiąc słowa Hypokrátesowe *sect: 2. Aphorism: 17.* Cięszkich gorączek, nie zewszytkim pewne są przestrogi y znáki, máligny bowiem do 11. y 14. álbo 21. dnia trzymáć mogą pácyenta, iáko nas codźienna uczy experyencya, podczas ktorych pároxyzmy ćięższe, przystępuiące przyspárzáią niebespieczeństwa. Siłu pácyentow czásem prędzey, czásem poźniey umierá, w niektorych bárźiey odległe zdáią się być pároxyzmy, ubespieczáiące bárźiey Medyká, iednák wierzyć nie ma iáko złośći pśiey, ktory gdy mniey nádszczekiwa; bárźiey kąsa, zwłászcza gdy tá trućizna ták iest przeráżáiąca, iż w tym czáśie więcey gubi, niż uwálnia, ztąd tey choroby ćiężkość, niebespieczną bárzo sądźić się ma. Potoćie ieżeli dnia dźiewiątego, lub dźieśiątego wyrzucą się przy

zna-

znákách tráwienia żołądká, y nie osłábieniu zbytnim chorego, nádźieię czynią uzdrowienia, przećiwnym sposobem, ieżeli będą śine, czárne y rzadko po ćiele wysypáne, álbo też názbyt gęste przy ćiężkim oddychániu, do wnętrznych árteryi wpada záraza, y ztąd zá śmiertelne znáki, poczytane być máią. Száleństwo ktore snem nie uśmierzone żył podrzucania, mniey przystoyne leżenie, stolce śmierdzące, zbytnie y czarne, y miotánie rzucánie rękoma po łoszku, oddalenie zbytnie od chorego zmysłow, y przeráženie wszytkich żył, á ztąd bliską śmierć znáczą. Jednák znayduie się wiele przykłádow, iż y przytákowych znákách, w tey ćiężkiey chorobie, uzdrowieni bywáią chorzy.

Okurácyi prezerwuiacey, y Dyecie, czyli skromnośći.

NAywyższego lekárzá prowidencya, národu ludzkiego mizeryą wzruszona, nie ustannymi sposobámi utrzymuie onę, y ktoby o ták doskonáłey wątpił, Ożywićielá nászego prowidencyi y rozporządzeniu nie tylko zá mało wiernego, áletež bydlęćiu bárźiey nierozumnemu, niż człowiekowi podobnego poczytány być powinien. Obroćmy bowiem oczy ná cáły okrąg źiemi, náydźiemy łátwo ták w żywiołách, iáko y w wszytkich rzeczách, ktore źiemia wydáie niezliczone, do rátowánia zdrowia sposoby. A zász corocznie źiemia nie

rodźi?

rodźi? albo drzewá owocow nie wydáią? ko-
muſz w wnętrznośćiách źiemſkich zátrzymá-
ne pożyteczne y drogie metále, y minerały.
A záſz przeſtáły morza wyrzucáć, wonnośći, y
burſztyny páchniące, á záſz brzegi iego zágubi-
ły, korálowe tynktury, á głębiey poyrzaw-
ſzy, á záſz braknie drogich kámieni? ná coż to
wſzytko BOG ſtworzył, ieżeli nie dla człowieká y kreátur ſwoich, pożytku y używánia.
Z tego tedy troiákiego Kroleſtwa ruſzáiącego
ſię, żyiącego, y minerálnego, być mogą ſpoſoby, ták prezerwuiące, iáko też uleczáiące. Jednák ábyśmy ich źle nie záżywáli, podáią ći
ſię łáſkáwy Czytelniku ſpoſoby, bez ktorych,
żádne lekárſtwá ſkutku wźiąć nie mogą, á
naybárźiey o uſkromieniu moderácyi y dygećie, bez ktorey záchowánia dáremnie Medycy prácuią, y ſtárania przykłádáią. Záwiſłá
tedy tá dyetá czyli uſkromienie y moderacya,
ná regularnym rzeczy pożytecznych do uzdrowieniá ſpoſobnych záżywániu, miedzy ktoremi
prym trzyma powietrze, ktorym tchniemy y
żyiemy. A naypierwey Lekárzowi duſzy naydoſkonálſzemu, uſpráwiedliwiwſzy ſię, przez
ſzczerą pokutę; przy przyięćiu Sákrámentu Swiętego, lekárzowi ćiáłá defektow wſzytkich,
zwierzyć ſię náleży, y iego rádę we wſzytkim
z pilnośćią záchowáć, z nádźieią polepſzenia,
przy ſtáraniu iego.

O Aeryi czyli powietrzu.

AErya czyli powietrze chorego ná málignę,
ma

ma być w ćiepłe miernym utemperowáná; źimna záś wſzelkim ſpoſobem wyſtrzegáć ſię ma, ktokolwiek bowiem z pácyentow záźiębi ſię, umieráć muśi. Záśmierdła z fetorow od trupow áerya, źiołámi wonieiącymi nápráwiona być może, kádzenia dymem zdrowa, lub owocu jałowcowego, z rogu wołowego lub kozłowego, śiárką, prochem, burſztynem, y innymi zápácháми mirrą pożytecznym bárzo ieſt. Ktoby tedy do málignyj ſpoſobność poſtrzegł, wcześnie Medyká wezwáwſzy uſpráwiedliwiony Pánu Bogu, y ubeſpieczony Medykiem, gdyby po wźięćiu pokármu ckliwość ná żołądku, y gorycz w uſtách ćierpiał, wymiotámi wcześnie, lub ſtolcámi ewakuowáć ſię ma. Krwi upuſzczenie pożyteczne ieſt, lubo z krwią, iáko z ſkarbem żyćia ludzkiego oſtrożnie ſzáfowáć należy. W ten czás iednák naypotrzebnieyſze będźie krwi puſzczenie, gdy máligną z ſpálącą znacznie gorączką złączona będźie, pácyentowi konſtytucyi wilgotney w pomiernym wieku, do ſześćiu álbo śiedmiu uncyi pomocnym będźie, záráz przy początkách choroby, y áby tá iádowitość choroby nie ták łátwe ználázła mieyſce, w ktorymby ſię w ćiele ludzkim záwárłá, potámi *olexipharmaco* wypędzáć onę potrzebá kto do bańkow, y náśiekiwánia ćiáła przyzwyczáiony, nie ma tego zániedbáć. Apertury ná rámionách lub nogách, záchwáláią Autorowie, y zá naypewnieyſzą twierdzą prezerwátywę. Niekto-

rzy

rzy *mercurium vivum* w piorku gęśim páiąka, inni w łupine od orzecha Włoſkiego, inni kamforę znáśieniem cytwárowym ná ſzyi wieſzać rádzą. Pożyteczne tákże w uſtách trzymáć y żuć *vg. Radices Angelicæ zedoariæ galangæ,* ſkorkę ſuchą z cytryny. Cynamon, Morſelki od powietrza, y rożne inne rzeczy. Strzec ſię iednák máią záżywáiący tego, áby ślin nie połykáli, do ktorych łátwo zmieſzana zárázá z maligny, uśidlić prędko może. Przećiwnym ſpoſobem pożyteczne ieſt wypluwánie częſte śliny, ktore przy lekárſtwie wiele pomocne ieſt choremu. Znie umytymi rękoma y twárzą, y náczczo z domu wychodźić ſtrzec ſię potrzebá, ręce y twárz być máią oćieráne oćtem záprawionym *Bezoartio* ktorym náćierać pod uſzámi rzecz dobra ieſt, *Tincturæ Bezoardicæ Michâëlis,* kropli 30. álbo 40. brana być może w winie Węgierſkim. Chleb pſzenny świeży umaczawſzy go w winie piołunkowym ieść naczczo pożyteczno tákże ieſt. Pod noſem y około ſercá, z ruty oleykiem ſmárowáć nie záwádźi. Przeguby u ręku y muſzkuły oleykiem Jałowcowym ſmárowáne być mogą. Puſzeczká z Jáłowcowego drzewa, w nim gębka oćtem *Bezoardi* namaczáná, pod noſem trzymáná ſłuży: Uſługuiący chorym ná málignę, niechay ſię wyſtrzegáią páry iego, y potow, nákádzánia ſię częſte onym ſłużą. A gdy ſię chorych dotykáią, niechay oćtem ręce oćieraią y pod nosē chuſtkę álbo gębkę oćtē zmáczáną trzymáią.

O pokár-

O pokármie.

POkárm przy prezerwátywie być powinien dobry, przyzwoity y essencyalny, iáko to iest mięśią wołowe świeże młodoćiáne, z bydła ieszcze nie roboczego, ćielęcina, skopowiná, kápłony, kurczętá y inne drobiazgi wszytkie ták domowe, iáko y dzikie; z Ryb záś okonie, szczupáki, kárpie y wszelká rybá z twárdą łuską, osobliwie z wod bieżących pochodzącá, y nimi żyiąca, iáko to y kiełbie. Wystrzegáć się záś potrzebá wszelkich ryb słonych y lipkich, w wodach błotnistych, łowionych. Mięśiwa wędzonego y wszelkiey tłustośći, ktore w żołądku łátwo gorzknieią y śmierdnieią, zły pokárm spráwuiąc. Chleb naylepiey pszenny lub żytny świeży zobrze upieczony. Pokarm podług dyspozycyi nátury, ma być w ustách dobrze zmastykowany, y dobrze zębámi stárty, ážeby dostátecznie śliną zmieszány do żołądka wchodźił, y pożyteczny z śiebie sprá- wował sok, zkądby zmysły ćiáłá chwalebne, y umocnione rodźić się mogły, nie przyiaznym defektom łácniey y mocniey rezystencyą czyniące. Pokárm záś Pácyentow ponieważ zwyczaynie, brzydzą się nim, y awersyą iákąś pokázuią, żołądek osłabiony máiąc, zkąd do iedzenia nie máią być przynáglani, pokarm ich być ma lekki, zdanie. *Hypokratesa, Aphorism. 1mo sect: 2da.* Ciáłá schorzałe czym bárźiey karmić będźiesz, tym barźiey zranisz, *B Aphor: 65.* Gdy kto gorączką przyćiśnio-

nemu

nemu pokármu dodáie, iáko zdrowemu śił, ták ſchorzáłemu choroby przydaie. Ma ſię tedy tákowy pácyent, kontentowáć roſołámi z ćielęćiny, lub zdrobiazgow innych bez ſoli ſporządzonemi y bez tłuſtośći, káſzki drobne jęczmienne, lub owśiáne barźiey pożyteczne będą, niżeli mięſne potráwy, ktore káſzki być mogą przyprawne ſokiem cytrynowym, malinowym, lub limoniowym, od fruktow y innych ogrodowych rzeczy, ktorych zdrowi używáią, wſtrzymáć ſię máią tákowi pácyenći, iáko też od innych wſzelkich potraw, ſmákiem iákimkolwiek záprawnych, álbo ſtęchłośćią trącących iáko iádowitey gádźiny wyſtrzegáiąc ſię.

O nápoiu.

NApoy w prezerwátywie być może piwo wyſtáłe dobre nie kwaśne, z dobrego zboż zrobione, wino Węgierſkie lub Francuſkie dobre, nie ſyropowáne, z pomiarkowániem używáne, pożytecznieyſze ieſt. Herbáthe, káfa z Jáłowcem tákże pożyteczne ſą. Wodniſtych nápoiow kto niezwyczáyny do nich, wyſtrzegáć ſię ma, áby żołądkowi okázyi nie da ſzkodliwey, bo wodny nápoy inkommoduie álbo oźiębieniem żołodka, álbo nie ſtráwnośći potraw.

Ludźie máią pić wino, á zwierzętá wody,
A żeby ná zdrowiu ſwym, nie ponieśli ſzkody

W kurácyi Pacyent záżywáć má nápoiu ſkromnego, ktory być może, piwo lekkie y ćienkie rogiem Jelenim prepárowanym *philoſophi*

zá-

záprawne, lub tyzanna, *cum rásura cornu cervi, & rádice ſcorzonera*, przydawſzy trochę ſoku cytrynowego świeżego, dla guſtu nápoiámi ſerdecznemi, y emulſyámi migdáłowemi, ma ſię kontentowáć, od wina ſię utrzymuiąc, chybá żeby zbytnia śił ſłábość potrzebowáłá tego.

O śnie y czuwániu.

KTorzy ludźie w dobrym żoſtáią zdrowiu, y konſerwowáć ſię prágną, nie máią długo názbyt ſypiáć, bo wſzelki ſen długi, cirkulácyą humorow támuie, zágęſzczáiąc one, zmyſły ożywiáiące ktore ćiáło wzruſzáć powinny, y prędkość mu ſpoſobić, gnuſnymi ſtáią ſię, y do leniſtwá diſponuią. Zdrowi tedy máią ſię kontentowáć ſnem śiedmiogodźinnym, ták młodśi, iáko y wpodeſzłym wieku. Pácyenći záś, kiedy będą mogli niechay záſypiáią ktorych ieżeli ſen orzeźwi, dobrym będźie znákiem, ieżeli záś do łátwego ſnu nie będą ſkłonnymi, dopomodz im przyzwoitemi do tego potrzebá ſpoſobámi.

O ruſzaniu ſię y ſpoczywániu.

RUſzánie ſię y ágitácya zdrowym pożyteczna ieſt, bo przez nię krwi *excrementa* łátwiey przepádáią, gruczołki wnętrzne likwory ſwoie łácniey y prędzey ſpędzaią na doł, obſtrukcye rozpędzáiąc.

Więc kto zdrowym być ſię mieni,
Poruſzáć ſię niech nic leni,
Bo y woda nie bieżącá,
Smrod wydáie y ſzkodzącá.

Spo-

Chorym zás ſpoczynek potrzebny ieſt, y luboby czáſem chćieli, podźwignąć ſię nie zdołáią, więc podług potrzeby w ſpoczynku záchowáć ſię máią, iednak gdyby do letargu być mieli ſkłonnemi, przerywáć im ſpoczynek potrzebá.

O exkrementach y kontypacyi.

STolce y zátrzymánie żołądká, według prawa nátury, pomiarkowáne być powinny. Jeżeliby tedy częſtſze nád zwyczay ſtolce być miáły, wſtrzymáne być powinne; ieżeli zás przy zápiekłośći záwárły ſię, fortkę im otworzyć potrzebá.

O zmyſłách ludzkich.

UMyſł być ma trwały y ſpokoyny, nie przypuſzczáiąc boiáźni, nie dufániu ſobie, á oſobliwie gniewu, zásmucáiących okázyi wyſtrzegáć ſię potrzebá, troſkliwośći, ſmutku, y zbytniego ſtáránia z obćiążeniem głowy, iáko nieprzyiáćiela zdrowia uchodząc, do czego ſłużyć może winem przednim, poś lenie ſię mierne, ktore z myſły ludzkie rozweſela, o ſłabieniem uſpione wzruſzà, y nie tylko podług zwyczaynych Piſma Swiętego dowodow, ále tez y zwłaſney experyencyi ſerca ludzkie uweſela, tą prezerwatywą wiele zacnych Medykow, w rożnych chorobach zarazaiących, pracuiących ubeſpieczyło ſię.

O ſpoſobie leczenia maligny.

NIżeli Doktor podeymie ſię leczyć chorego,

żale-

zálećić mu nayprzod nie zániedba podług obrządkow Kośćiołá Bożego, poiednanie ſię z Bogiem, bo odwłoká częſtokroć ſpráwuie, iż chorzy bez Sákrámentow Swiętych umieráć muſzą, gdy przyćiśnieni ćięſzkośćią choroby, zmyſłow nie máią przytomnych, ták ſię opatrzywſzy uważyć ma Doktor leczący, ieżeli z potráw, y pokármu, czyli też z zepſowánych humorow, pełność czuie żołodká pácyent. Zołądká pełność, y humorow korrupcyą z ſkłonnośći do womitow, obćiążenie wnętrznego pácyenta poznawáć ſię może. Ná ten czás odwłoká, pełna niebeſpieczeńſtwa, okázya nagła, á zwłoka śmiertelna. Ewákuacyi tedy záraz záżyć, podług rady *Hypokrátesá Aph. 19. sect. 11.* Przy początkách chorob, cokolwiek być ſądźiſz do poruſzenia, wzruſzay. Ná womity niech bierze prętko chory, tym ſpoſobem iad, y złość choroby, niżeli przylgnie do żeł, zátámowáná y rugowáná być może. Jeżeli natura chorego ſámá śię do womitow zabierze, nie támowáć iey w tym, á ieżeliby nie ſkłōność nátury do wymiotow pokazáła ſię, ma iey dopomoc Lekarz ordynowániē womitow lekkich, bo lepiey ieſt poprzedzać złość tę, niżeli dopuśćić poprzedźić ſię iey. Ewakuacyą bowiem z żołądka wczeſną, w chorobie, umnieyſzy ſobie chory nieſpokoynośći, y wſzytkie pároxyzmy temperowáć może. Jeżeli wymioty nie uſtáną záraz, nie trzeba im nagle przeſzkadzáć, áni ich támowáć, ále przykrywſzy chorego dobrze,

ſpoſobić go, do wolnych potow, przyłożywſzy ná żołądek woreczek z źioł, álbo *ſpiritu vini* z kámforą ſporządzony, y zmaczány, y przywiązawſzy go ręcznikiem, áżeby nie ſpadał, a gdy womity uſtáną, do potow poſpieſzać należy, ktore zawſze *cum alexipharmacis* ſporządzone y ordynowane być máią. Dwoiáka bowiem tey choroby ieſt áffekcya náſtępuiąca, álterácya ktora ſię nazywá *intemperies* iákás, y maligna, dwoiakiego też potrzebuie lekárſtwa. Alteracya temperuiącymi lekárſtwy, to ieſt *alterantibus*, maligna záś *Alexipharmacis* korrygowana być ma, ktore medykámenta, przy dokończeniu tey Informácyi opiſane, ieżeli w czáśie pożytecznym zażywane będą, wielu pacyentow od śmierći uwolnią, bo w tych chorobách, álbo bárzo zepſowane, álbo zbytnie do śpiekłośći ſkłonna krwi maſſa znayduie ſię. Do oſtrożnośći Lekárza należyć będźie, w rozproſzeniu humorow, y rozwiozłośći ich, gdy gorącość bárźiey pálić, głowy ćięższa boleść, prágnienie większe náſtąpi, y krew bárźiey fermentowáć ſię będźie, medykamenta ogrzewaiące, ieżeli nie będą kwáſkiem ákkomodowáne, choroby przymnożą, dla tego uczyniwſzy rożnicę między rozwiozłośćią, y ſpiekłośći znakiem, obierze ſobie Lekárza ſpoſoby przyzwoite do oboygá tychże áffekcyi. Jeżeliby zá wźięćiem pierwſzym ná poty, chorobá nieumitygowáłá ſię, przynagláć chorego do potow potrzeba, bowiem poty, áżeby choroba z mieyſca y *centrum*

ſwo-

ſwoiego ná wierzch wyſzłá dopomagać będą, y co godźin ośm minie, bráć ná poty potrzebá, máiąc iednak wzgląd ná oſłábienie śił. Jeżeli ná ſwierzbienia ciáłá ſkárżyć ſię będźie chory śćierániem ſerwetą, zábiegáć potrzebá, áby petocie ná wierzch ſię wyrzućiły, y ile możnośći będźie, w uſtáwicznym poćie wolnym, niechay ſpoczywa chory. Prágnienie uſtánowione być może, *ſpiritu vitrioli philoſophice præparato*, do guſtu dobrego z tyzánną, álbo też niechay w uſtách trzyma konfekt z wiśni czarnych, lub z berberow to ieſt agreſtu álbo porzyczek w cukrze ſmáżonych. Uſtá niechay częſto płocze, wodą álbo octem, lub dekoktem z ięczmienia z weroniką, *herbam* prunellæ przydawſzy, y trochę, *criſtalli mineralis*; á ponieważ śiły chorego częſto ſą bárzo oſłábione, y oſchłość w uſtách cierpi, cytrynę w tálerzyki pokraiawſzy, y cukrem poſypawſzy, niechay káwałkámi w uſtách ſyſá. A gdy náſtąpi mdłość, *Epithemata*, ná ſerce, z źioł y kwiátow ſerdecznych *cum aromatibus* złączone, álbo ſzkárłat, wodką appoplektyczną namoczony, przyłożone być máią. Wewnątrz záś dlá męſczyzn *confectio alchermis completa*, záś *in completa* dla niewiaſt dana być może. W ſzáleńſtwie nic lepſzego, iáko kamfora *cum pulveribus alexipharmaco cephalicis* zmieſzáná. Przećiwko rozwiozłośći żołądká, glinká czerwona, *unicornu foſile*. Rok Jeleni ſpálony, *teriaca Cæleſtis, electuarium diaſcordium fracaſtoris, tormentilla*, záżywa-

ne być máią. ná bieżenię krwi z noſa y inne pároxyzmy náſtępuiące z tąd, ná końcu naznaczone będą Medykámentá. Jeżeli Doktor poſtrzeże, iż chorobá uwalniáć pocznie, co łatwo z znakow poznać może, z pároxyzmow uſtępowánia, utrzymáć ſię ma, *à volatilibus, & olèoſo, aromaticis, fixis verò,* reſztá poſkromiona być może. Przed śiodmym dniem choroby, nie omieſzka Lekárz *veſicatoria* ná rámionách, y goleniách przyłożyć, áżeby trućizna tym ſpoſobem, ná wierzch ćiáłá wyćiągniona, być mogłá.

Pro Vomitorio.

Recipe. Tartari Emetici grana tria, Antimonii Diahoretici grana decem, Salis Abſinthii grana quinque, Miſce, Fiat pulvis, detur ad Chartam ſignetur. Pulvis Vomitorius cum herba The ſumendus. *Vel.*

Recipe. Radicum Hypecacuannæ groſſo modo pulveriſat: Drach: duas. Infunde per noctem in aqua Cardui: Ben: Uncias tres, addendo Salis Abſinthii Scrupul: Semis. de mane coletur & detur pro uno hauſtu.

Pro Sudoribus in diſſolutione ſangvinis.

Recipe. Pulv: Univerſal: Wedelii. Scrupulos duos; Detur ad Chart. Signetur. ſumendus hic pulvis cum aqua ſequenti.

Recipe, aquæ Corn: Cervi Citratæ Cordialis Hercul: Saxoniæ frigidæ ana Unciam unam Cardui Benedicti Unciam ſemis ſucci Citri Recent:

Drach:

Drach. duas M. D. in Vitro: Sig: Aqua pro pulvere. *Ve*

Recipe Pulv: Bezoard ſen. ſcrupul: unum, Bezoard Miner Scrup: ſemis. Cornu Cervi Philoſophicè præparat: Nitri Depur: ana grana quinque. M. F. pulv: D. ad Chartam ſig: Pulvis pro ſudoribus in aqua antecedenti ſumendus.

In Coagulatione ſangvinis.

Recipe. Aquæ Theriacæ Camphorat: Unciā unam. Scorzoneræ, Cardui: Ben: ana Uncias duas. Antimon: Diaphor: ſcrupul duos: Pulv: è Chelis Cancror: Compoſiti Drach Semis: Sal: Volatil: Viperarum Scrupul: 1. Conf: Alkermes Compoſ: Drach: 3. Theriac Cæleſt: Scrup: ſemis. Syrup: De Toto Citro Drach: 6. M. F. potio D. in Vitro. Sig: Potio ſumenda ſingulis horis per duo Cochleária.

Pro potu ordinario.

Recipe. Raſuræ corn: Cervi Unciam 1. Rad: Scorzoner: Unciam ſemis Aquæ fontanæ Libras 6. coque ad Tertiæ partis conſumptionem adde ſucci Citri recētis ad gratiā detur in Lagenā Sig: Potus ordinarius.

Pro ſiti.

Recipe. Spiritus Nitri Dulcis Drach: 6. D. in Vitro ſig: In ſingulo hauſtu, per guttas duodecim ſumatur. *Vel.*

Recipe. Tincturæ Roſarum *V*itriolat: Uncias 3. D. in Vitro. Sig: per unum Cochlear ad Vitrum Ptiſannæ.

Pro Ariditate Lingvæ.

Recipe Mucilag: ſem: Pſilii Cydoniorum ana

2. un-

2. uncias salis prunellæ unciã semis, misce, detur in vitro. Sig: pro illinitione lingvæ aliquoties de die.

In inflammatione gutturis.

℞. herbæ prunellæ agrimoniæ flor: Sãbuci ana manipulum 1. nitri depurati dragmas duas semis. coquantur in aqua communi parum, colaturæ libræ unius adde syrup diamor, unciam unam & semis, detur ad vitrum sig: gargarism9 pro gutture.

In diarrhœa.

Recipe pulveris Panonici rubri scrupul: 1. unicornu fossilis scrup: sem: Theriacæ cælestis grana III. misce, fiat pulvis, detur in charta sig: pulvis sumendus in aqua sequenti.

Recipe aqv: cornu cervi citratæ, unciã 1. scorzoneræ unciam semis, aceti sambuci dragmam 1. syrup cydonior dragmas 2. misce detur in vitro sig: aqua pro pulvere.

In convulsionibus.

℞. pulveris cordialis pretiosi. scrup: 1. cinnabaris nativæ grana v. Castoris pulverisati grana 2. succini albi præparat scrup semis: laud opiat gr: 1 misce fiat pulvis detur in charta sig: pulvis sumendus cum aqua cerasorum nigrorum.

Pro deliriis.

Recipe antimonii diaphoret. scrup: 1. pulveris bezoard. senert scrup: sem: Camphoræ grana 3. misce, detur in charta, sig. pulvis ter de die sumendus in aqua cornu cervi citrata.

Pro vigiliis.

Recipe Amigd dul: excorticat: num. VI. sem: 4. frigi-

frigidorum majorum ana dragmas 2. papaveris albi unciam 1. aquæ cornu cervi citratæ unciam 1. Cerasorum nigror: uncias tres lege artis emulsio adde sacharri ad gratiam, detur in vitro sig: emulsio pro nocte sumenda.

Pro virium lapsu & cordis angustia.

Recipe confect: Alchermis complet de hiacyntho ana drag: 2. pul: cordialis pretiosi scrup: 1. sal volat viperar: scrup: semis, misce, fiat confectio, detur in charta cerata, sig. cum aqua cordiali temperata sumatur.

Pro capitis doloribus.

Recipe aquæ verbenæ rosarum florum sambuci ana uncias 2. spiritus eiusdem unciam 1. Camphoræ scrup semis: misce, detur in vitro: sig: linteum quadruplicatum fronti & temporibus illo liquore madefactum, applicetur.

Pro narium sangvinis fluxu.

Recipe aluminis crudi unciam 1. aceti distillati uncias duas dissolvatur alumen in aceto & per nares attrahatur.

Pro pulsibus & cordis Regione.

Recipe pulvis pro Epitemate cordis Augustanorum uncias 3. humectetur aceto bezoardico pulsibus & cordis regioni applicetur.

Pro viribus refocillandis.

Recipe Pomum citri n. 1. adempto cortice in taleolos scindatur & sacharro insperli in ore detineantur.

Ad euocandam ad exitus malignitatem.

Recipe pullos Columbinos vivos quo plures eo meliores, scindantur vivi per medium & ca-

pitis vertici, plantis pedum & ano applicentur quousque malignitas extrahatur, ano applicantur vivi anum ad anum & ibi detinentur usque extinguuntur

Pulvis particularis pro sudoribus.

Recipe rad: Angelicæ Valerianæ Ostritii pimpinellæ. Zedoariæ ana dragmas tres fol: ruthæ salviæ, scordii ana dragmas duas flor. sulphuris dragmam 1. & sem: oculor. cancrorum: untiam semis mirrhæ salis absinthii ana dragmam 1. Camphoræ scrupul unum: antimonii diaphoret: dragmas duas boliarmenæ præparat: dragmas duas, misce, fiat pulvis subtilissimus detur in scâtulâ, dosis huius pulveris est duorum scrupulorum ad dragmam unam pro sudoribus in potu aliquo calido, sive in herbâ the *vel* calidâ cerevisia pro pauperibus.

Descriptio aceti Bezoardici Koenig.

Recipe Pomor: citri recent: Cont: libram semis rad petasitid unciam unam, Zedoariæ Angelicæ ana unciam semis fol: ruthæ uncias duas nucum iugland: immatur libram unam contunde & affunde aceti Distill: libras sex digere per viginti quatuor horas in cineribus calidis postea distilla âd siccitatem.

